

ban. Szólnunk kell továbbá a táblákon szereplő nagyszámú részletfotóról is, melyek véleményünk szerint túlságosan is egysíkúak és nem fejezik ki mindazt, amit e rendkívüli emlék jelent szűkebb hazánk mindenkori művelődéstörténetében.

Mindezek mellett messzemenő elismerés illeti a ma már nyugdíjba vonult szerzőt, hogy vállalkozott e munka elkészítésére. Ez talán alapot ad, ugyan-

akkor kedvet is teremt az elkövetkező régész- és művészettörténész-nemzedéknek, hogy felvegye a rég eldobott kesztyűt és az eddigi rossz hagyományokat meghazudtoló új és sokkal módszere- sebb kutatásba kezdjen e méltatlanul mellőzött kultúrkinccs feltárását illetőleg.

RICZ PÉTER
Riciz Péter

SZÓLJON VÉGRE A TÖRTÉNÉSZ IS

Szekeres László: *A hunok és Attila*. Forum, Újvidék, 1985

Többszörösen is hézagpótló kötetet tett az olvasók asztalára Szekeres László *A hunok és Attila* című könyvének a megírásakor. Többszörösen, hiszen az egyetemes európai és magyar történetírás is csak helyvel-közzel foglalkozott ezzel a — kellő mennyiségű tárgyi és szellemi emlék híján — oly nehezen áttekinthető korszakkal, a népvándorlásnak ezzel a legdinamikusabb periódusával, s ezen belül pedig jószerével csak találgatások léteztek a hunokra s az európai hun birodalomra vonatkozóan. Hézagpótló tehát a könyv, ami a tudományos jellegét illeti, s értékét csak növeli — mintegy argumentálttá is teszi —, hogy gyakorló régész fogott tollat ismereteinek és tapasztalatainak megírásához. De hézagpótló e kötet népszerűsítő jellegét illetően is, hiszen minden bizonnyal vidékünkön él a legeleveníebben a hármaskoporsó s a Tisza medrébe történt temetkezés legendája, melyeket tájainkon a gyerekek a népmesékkel együtt szívtak magukba. Ideje volt már kellő tudományossággal tisztázni a legendák valós hátterét is.

Szekeres László számára adott volt tehát a kihívás, amit ő a következőképpen fogalmazott meg: „A kutató szerencsés véletlennek tarthatja, hogy olyan területen él, ahol a népvándorlások egykoron lezajlottak, és hogy en-

nek a dokumentumai, régészeti leletek alakjában, földünkben meg is találhatóak. Ez a terület, ha nem is tartósan, de ideig-óráig világpolitikai események színhelye volt, éppen ezért nekünk kellene a legodaadóbban tanulmányoznunk és ismertetnünk.” (6—7. o.) S ami a könyv megírásához az utolsó lökést megadta, az az 1975-ös Zenta melléki, mákosparti mentőásatások során felszínre került egykori szarmata és hun települések leletei voltak. S ezzel immár teljességében — mi több: tárgyasult voltában is — összeállt a kérdés: „kik voltak a hunok, honnan jöttek, hová tűntek...” (6. o.)

Igazán imponáló az a tudósi magabiztosság, az a hatalmas anyagismeret, mellyel a szerző az időszámításunk előtti, ázsiai hun birodalom lényegi és jellemző vonásait megrajzolja. Korabeli kínai évkönyvekből idéz, foglalkozik Mao-tun-nak és Csáng Kien-nek a kínai császárokhoz írt levelével illetve jelentésével, ismeri a kínai történetírás idevonatkozó megállapításait. S ha eddig a laikusok számára a népvándorláskori események többnyire ötletszerűnek, olykor már-már véletlenszerűnek tűntek, Szekeres László könyvéből megtudhatja: a nomád népek életében is szigorú törvényszerűségek érvényesültek, s nem pusztán kalandvágay vezérelte őket

újabb és újabb területek elfoglalására, újabb és újabb népek leigázására, beolvasztására vagy elpusztítására.

A kínai feljegyzések i. e. 318-ban tesznek először említést a hunokról, s ettől kezdve mintegy kétszáz éven át hadakozott egymással a két nép, hogy azután a hosszú csatározás a kínai császárság győzelmével érjen véget. A hun törzsek ekkor kerekedtek fel, s indultak nyugat felé. „1600 évvel ezelőtt a Kaszpi-tenger és az Aral-tó szélesebb körzetében, a Turáni-alföldön kovácsolódott végérvényesen össze az a törzsszövetség, amely mindössze néhány évtized alatt a feje tetejére állította Európa történeti fejlődését, és elindította a népvándorlás vérzivataros folyamatát.” (23. o.) S hogy a hun törzsek eljutottak a Tiszáig, s hogy Európát 395 és 455 között kerek hatvan éven át rettegésben tartották, olyannyira, hogy egyes népek imáikba foglalták könyörgésüket: „ments meg Uram a hunok nyilaitól”, az sem tulajdonítható pusztán a véletlennek. Szekeres László rámutat, hogy a kelet-európai síkságok bizony eléggé ínséges területek, s „csak meghatározott számú lakost képesek eltartani. Ezek a pusztákon csak állandóan vándorolva lehet úgy-ahogy megélni...” (23. o.) S a szerző felhívja figyelmünket a korabeli feljegyzések, írásos emlékek argumentáló erejére, egyszerűségeire is, mi mindent kell a történészeknek szem előtt tartania, s mi mindent kell számba vennie akkor, amikor történelmi eseményeket szeretne megokolni, logikus összefüggéseinkben bemutatni. Azt, hogy a hunok hamarosan elhagyják a Kaszpi-tenger vidékét, s hogy ezt követően a Tiszáig meg sem állnak, a következő események teszik indokolttá:

- „— 310-ben Cipruson nagy aszály pusztított;
- 333-ban a palesztínai Holt-tenger felszínre a hosszan tartó szárazság következtében némileg süllyedt;

- 362-ben Ázsiában és Afrikában ismételen nagy szárazság volt;
- 375-ben Európában a hosszú, zord telet aszályos nyár követte;
- 395-ben a befagyott Duna jegén át jutott Thráciába (a mai Bulgáriába) egy erős hun különítmény, amely azt a tartományt keresztül-kasul beportyázta. El nem hanyagolható tény, hogy a hunokkal egyidőben pusztai népek támadták meg a rómaiak két afrikai tartományát, Egyiptomot és Líbiát is;
- 400—401-ben olyan hideg volt a tél, hogy a Rajna, a Duna, de még a Fekete-tenger is befagyott. Ez utóbbi állítólag 20 napon át volt jégpáncél alatt!” (24. o.)

395-ben a hun csapatok megjelennek az Al-Dunánál. A római birodalom ezekben az években éli legmélyebb válságát. Diocletianus császár közigazgatási és katonai reformokra szánja rá magát, s ennek keretében területileg kettéosztja a császárságot. Ez fog később — éppen a hunok megjelenésének évében — alapul szolgálni a keletrómai (bizánci) és nyugatrómai (latin) birodalom kialakulásához. A válságát élő császárságnak — akarva, nem akarva — a „barbár veszéllyel” is számolnia kell. Mert ezt követően a diplomáciai, politikai és a harcmezőkön fegyverrel vívott csatározások kerek hatvan éven át tartanak.

Ebből az időből már jóval több írásos emlék áll a kutató rendelkezésére. Mindenekelőtt Periszkosz Rhétor, görög történetíró-diplomata feljegyzései — aki személyesen is járt a hunok táborában, s akinek leírása alapján a régészek és történészek igyekeznek megállapítani Attila táborának pontos helyét, sajnos, mind ez ideig sikertelenül —, Ammianus Marcellinus és Cassiodorus római történetírók írásai, a gót származású, de romanizálódott Jordanes krónikája, majd Reginó prümi apát Világkrónikája segíti az érdeklődőt a történelmi események közötti eligazodásban.

Szekeres László külön fejezetet szentelt a hunoknak, mint nomád népcsoportnak a bemutatására. Elemzi társadalmuk gazdasági alapjait, a lótar-tást, a lakásviszonyokat, a fegyvereiket, a házieszközeiket, a mindennapi élet jellegzetes formáit, az öltözködésüket, az élelmészüket, s hosszan tárgyalja a társadalmi felépítményük struktúráját.

A hun birodalom dicsőségének és nagyságának csúcán, Attilának 453-ban bekövetkezett váratlan halálát követően, mintegy elveszítette igazi támaszát, társadalmuk ettől kezdve rohamos hanyatlásnak indult, s a Nedao folyónál, a fellázadt szövetségesektől elszenvedett vereséget követően visszaköltöznek a Pontus vidékére, s ezzel egyszer s mindenkorra eltűnnek Európa térképéről. Eltűnnek a térképről, de a népek emlékezetében még sokáig élnek. Attila személye többnyire negatív alakként él a Nibelung-énekekben és az Eddákban, pozitív tulajdonságokkal csak a Képes Krónika ruhazza fel. Mondák és legendák kapnak szárnyra a különböző európai népeknél, s az egyház Attilát „az isten ostorának” tekintette, mely a bűnös fajok megkorbácsolására rendeltetett.

Több mint 1500 éve már, hogy a hunok visszavonultak Ázsiába, ám a rengeteg megválaszolatlan kérdés, amit maguk után hagytak, még ma is elevenen foglalkoztatja a tudósokat. Az első és legfontosabbnak tekintett kérdés: hol

volt a hunok birodalmának központja, hol volt Attila tábora, ahol a legfontosabb politikai és katonai döntések megszülettek? Több mint egy évszázada keresik a választ, de megnyugtató feleletet mind ez ideig sem a régészet, sem a történettudomány nem nyújtott. Csálányi Dezső Attila legfontosabb szállását a Szentestől északra eső vidékre, „a Tisza és a Körös által közrefogott” területre teszi. Szeremlei Sámuel Hódmezővásárhelyt jelölte meg Attila városának, Salamon Ferenc Szeged környékét, Bóna István pedig a Szeged—Makó—Temesvár háromszöget. Szekeres László — nem kevésbé argumentáltan — a következőket írja: „Attila a görög követséget tehát valahol Horgos és Szeged táján a Tisza közelében fogadta.” (66. o.) A kérdés tehát továbbra is nyitott marad, mint ahogyan ma is keresik a választ Attila sírjának pontos hollétére vonatkozóan is.

Szekeres László történelmi tanulmánya — nagyon reméljük — újra a figyelem középpontjába helyezi a hun kérdést, s a modern tudományok eszközeit mozgósítja az immár megnyugtató válaszok megelézésére. Könyve olyan értelemben is összefoglaló jellegű, hogy anyagában, a Függelékben, a Glosszáriumában és irodalomjegyzékében egyaránt az ide vonatkozó tudományok eddigi ismereteit és megállapításait összegezi, s ez egyben jó alap a továbblépéshez is.

MAK FERENC